

SÁRKÖZI Gábor

Politikai tanácsadó, főigazgató-helyettes
Esélyegyenlőségi Főigazgatóság
Oktatási és Kulturális Minisztérium

Köszöntő a budapesti Bologna-szeminárium résztvevőinek

Pár mondat arról, hogy ebben a témában miért csak 10 év múlva lehetnek releváns mondataink

A few sentences about why our sentences can only be relevant in ten years' time

(Elhangzott az Oktatási és Kulturális Minisztérium által szervezett, *Egyenlőség a tudásalapú társadalomban – Hogyan szélesíthetők a lehetőségek? Amit a nemzeti cselekvési tervekből tanulni lehet* c. hivatalos, nemzetközi Bologna Szemináriumon, 2008. november 10-én.)

Először is elnézést kérek a kissé sokkoló címért, bízom benne, hogy így nagyobb lesz az érdeklődés a mondandóm iránt. Jóllehet a címet jogosnak tartom. Előljáróban kérem, engedjék meg, hogy egy irodalmi idézettel kezdjem előadásomat, W. E. B. Du Bois *Hajnali Szürkület* c. művéből. Mindez jól megvilágítja azt a problémakört, amelynek megoldásáért dolgozunk.

"It is difficult to let others see the full psychological meaning of caste segregation. It is as though one, looking out from a dark cave in a side of an impending mountain, sees the world passing and speaks to it, speaks courteously and persuasively, showing them how these entombed souls are hindered in their natural movement, expression, and development, and how their loosening from prison would be a matter not simply of courtesy, sympathy, and help to them, but aid to all the world. One talks on evenly and logically in this way but notices that the passing throng does not even turn its head, or if it does, glances curiously and walks on. It gradually penetrates the minds of the prisoners that the people passing do not hear, that some thick sheet of invisible but horribly tangible plate of glass is between them and the world. They get excited, they talk louder, they gesticulate. Some of the passing world stop in curiosity, the gesticulations seem so pointless, they laugh and pass on. They still either do not hear at all, or hear but dimly, and even what they hear, they do not understand. Then the people within may become hysterical. They may scream and hurl themselves against the barriers, hardly realizing in their bewilderment that they are screaming in a vacuum unheard and that their antics may actually seem funny to those outside looking in. They may even, here and there, break through in blood and disfigurement, and find themselves faced by a horrified, implacable, and quite overwhelming mob of people frightened for their very own existence."

W.E.B. Du Bois – Dusk of Dawn

„Nem könnyű dolog mások számára érzékeltetni a faji elkülönítés teljes lélektani jelentőségét. Olyan ez, mintha valaki egy fenyegető hegyoldal sötét barlangjából kipillantva meglátja a tovahaladó világot, megszólítja, udvarias, meggyőző szavakkal magyarázza, hogy az itt bebörtönzött lelkek természetes mozgása, megnyilvánulásai, fejlődése előtt milyen akadályok tornyosulnak, és hogy a börtönből való kiszabadításuk nemcsak egyszerűen emberiség, együttérzés és segítségnyújtás volna, hanem az egész világ javát szolgálná. És amíg emberünk így beszél, higgadtan és logikusan, egyszerre ráeszmél, hogy a tovahaladó világ rá se hederít, vagy ha mégis, csak egy kíváncsi pillantást vet felé, és máris odábbáll. A bebörtönzöttek lassanként megértik, hogy a tovahaladó emberek nem hallják a szavukat, hogy valamilyen láthatatlan, de szörnyű mód kitapintható, vastag üvegfal van köztük és a világ között. Erre nyugtalanság vesz erőt rajtuk, hangosabban beszélnek, hadonásznak. A tovahaladó emberek közül néhányan kíváncsian megállnak, de a hadonászt annyira értelmetlennek találják, hogy nevetgélve folytatják útjukat. Még most se hallanak semmit vagy csak nagyon elmosódott hangokat, és amit hallanak, azt se értik. Ekkor a bezárt emberek esetleg elvesztik önuralmukat, üvöltöni kezdenek, a korlátoknak vetik magukat, és zavarodottságukban nem is igen veszik észre, hogy a légüres térben senki se hallhatja üvöltésüket, és hogy groteszk ugrándozásaik a kívülről bámultatók szemében valójában mókásnak tűnnek. A foglyok közül egyik-másik talán ki is tör börtönéből, véresen, kifacsart tagokkal, és íme! – egy megrettent, kérlelhetetlen, pusztán létéért aggódó roppant embertömeggel találja szembe magát.”

W.E.B. Du Bois – Dusk of Dawn

A magyar oktatásügy egyik legfontosabb feladata az idézetben is említett üvegfal lebontása. Az üvegfal azonban sokszor nagyon keménynek bizonyul.

Miként az előadás címében szereplő kemény megfogalmazás is, sajnos, releváns tartalmat takar: éveknek kell még eltelniük ahhoz, hogy a felsőoktatásban tehető intézkedések önmagukban elegendőek lehessenek ahhoz, hogy a Londoni nyilatkozat, miszerint „*a felsőoktatásba belépő, abban részt vevő és képzést szerző hallgatóság összetételének valamennyi szinten tükröznie kell képességeink sokszínűségét*” – teljesülni tudjon.

Egyes felmérések szerint egy roma tanulónak ma több mint ötször kisebb az esélye a középiskola befejezésére, mint nem roma társainak. A roma tanulók – a legalább négyötödük egyben halmozottan hátrányos helyzetű – túlnyomó többsége még ma is a gyakran zsákutcás szakiskolákban tanul tovább, mintegy ötödük enyhe értelmi fogyatékosnak minősítve eltérő (csökkentett) tanterv szerint tanul, a többiek közül is sok a szegregáció miatt a helyben elérhetőnél is gyengébb oktatást kap. (A 2003/2004-es tanévben, 573 iskolán elvégzett reprezentatív vizsgálat¹ adatai minden eddiginél drámaibb képet festenek a roma tanulók elkülönítésének mértékéről. Az adatok szerint legalább 3000 roma többségű osztály, ezen belül minimum 1253 homogén cigány osztály létezik az alapfokú oktatásban, és legalább 178 olyan általános iskola működik Magyarországon, amelyek többségében roma diákokat oktatnak. Ezen iskolákban és osztályokban általában alacsonyabb a szaktanárok által tartott órák száma, és gyengébb az eszköz és pedagógus-ellátottság.)

¹ Havas Gábor-Liskó Ilona: Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában / 2004

Az ötvenszer kisebb arány elsősorban nem e tanulók képességén múlik, hanem például alapfokon meghozott oktatásszervezési döntéseken.

A magyar kormány és az oktatási tárca az elmúlt években egy nagyívű oktatási esélyegyenlőségi fejlesztést indított el, ezért bízom abban, hogy ennek 10 év múlva már mérhető eredményei lesznek. (Lám, nem is olyan pesszimista az előadás címe!)

E program kiindulópontja az a meggyőződés, hogy **a szegregáció** káros, mert óhatatlanul együtt jár a színvonal leromlásával. Kutatások jól dokumentálják, hogy a szegregált osztályokban és iskolákban oktatott szegény és cigány gyermekek a helyben elérhetőnél is gyengébb színvonalú oktatást kapnak: leromlottabbak az épületeik, kevesebb a szemléltető eszköz, alacsonyabb a szaktanárok által megtartott órák aránya. Ugyanakkor néhány elkötelezett pedagóguson kívül azok a tanárok, akik válogathatnak az állásajánlatok között, inkább azokat az iskolákat/osztályokat fogják választani, ahol ugyanazért a fizetésért kevesebb energiával lehet jó eredményt elérni. (Mert például a szülői ház ott többet segít be a tanításba, otthoni segítség vagy megfizetett magánórák révén.). Káros pedagógiai szempontból is a szegények vagy a lassabban haladók összezárása, mert a gyerekek legnagyobb részét minták követésével tanulnak, egymástól is. Az esélyegyenlőség biztosítása tehát legalább a helyben elérhető szolgáltatás biztosításával kezdődik, aminek garanciája, ha a szegény és a középszintbeli tanulók együtt tanulnak.

Ahelyett, hogy ennek a programnak az eredményeit részletezném, engedjék meg, hogy két, a felsőoktatást érintő szemponttal próbáljak meg hozzájárulni a szemináriumhoz.

1. Az egyik ilyen szempont, amit e szeminárium résztvevőinek is megfontolásra javasolnék, a tanárképzés, és a leendő tanárok gyakorlati képzése. A leendő pedagógusok képzésében szükséges lenne a hátrányos helyzetű, diszkriminált, esélyegyenlőségi szempontból sérülékeny csoportokkal kapcsolatos ismeretek, illetve az ezen csoportok integrált oktatásával kapcsolatos módszertani kérdések oktatása – ez talán hozzájárulhatna ahhoz, hogy a leendő pedagógusok, akik most felsőoktatási hallgatók, magabiztosabban, és adott esetben sztereotípiáktól mentebben tudjanak hozzájárulni ahhoz, hogy közelítsünk a Londoni nyilatkozat célkitűzéseéhez.

A nemzeti programokat értékelő munkacsoport² korábban azt a következtetést vonta le, hogy „a tagállami intézkedések többnyire anyagi jelleget öltenek (tandíjmentes képzés legalább az első ciklusban, ösztöndíjak stb.), és egyelőre kisebb hangsúly helyeződik más, szükséges intézkedésekre (például a szolgáltatások fejlesztésére, a megfelelő jogalkotásra, hátrányos helyzetűek elérését szolgáló programok indítására és rugalmas tantervek létrehozására)”. Az egyéni segítséget és támogatást nyújtó intézkedések mellett a felsőoktatás curriculumja is olyan terület lehet, amely segítheti e célok elérését.

Ugyanehhez a kérdéshez tartozik a leendő pedagógusok gyakorlati oktatását végző, általában valamely felsőoktatási intézmény által fenntartott ún. gyakorló-iskolák kérdése. Ma Magyarországon ezek az általános iskolák túlnyomórészt a tehetősebbek „elit-iskolái”, bennük a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya minimális. Mindez hozzájárulhat helyi szinten más iskolák szegregálódásához. Hozzá kell segíteni a felsőoktatási intézményeket ahhoz, hogy célzott tehetségkutató programokkal, az alapfokú intézményekkel, vagy akár az óvodákkal való együttműködésük útján keressék és iskolázzák be a roma és szegény gyermekeket, kezdjék azokkal a kis lépésekkel ennek a célnak az elérését, amit maguk is könnyen tudnak befolyásolni. Emellett érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy miért nem az átlagos iskolák, vagy az átlagosnál nehezebb körülmények között működő

² . A szociális dimenzió témakörének súlyát jelzi, hogy a BFUG London-Leuven munkaprogramjának elfogadásakor egy önálló *koordinációs csoport* felállítása mellett döntött.

iskolák szolgálnak a pedagógus-képzés gyakorló helyszíneiként. Könnyű belátni annak hozadékát, ha a pedagógusjelöltek első éveiket olyan helyszíneken töltik, ahol valódi pedagógiai kihívásokra kell reagálni, nem pedig garantáltan jól teljesítő diákokat kell tovább repíteni a tudományok elsajátítása felé. Javasolom, közösen együtt gondolkodjunk el ezen, próbáljunk tenni érte, változtassunk a rendszeren.

2. És még egy kérdés, ami a felsőoktatással kapcsolatos: nekünk, a kisebbségi közösségből érkező értelmiségieknek sokszor szegeznek nekünk a kérdést, hogy miért nem mennek vissza a roma óvónők, pedagógusok a saját közösségükbe, hogy „felemeljék azt”.

Tekintsünk most el attól, hogy ez önmagában egy rossz elvárás – nem szabad kizárólag a cigányoktól várni, hogy segítsen más cigányokon, ugyanakkor a közszolgáltatások mindenkit megilletnek, és egy történetesen többségi pedagógus a cigány gyermeket is ugyanolyan, **rábízott gyermekként** kell, hogy kezelje.

Eltekintve tehát ettől, az biztos, hogy az e kérdésben érintett és identitásukat vállaló hallgatóknak lehetőséget kellene biztosítanunk ahhoz, hogy például identitásukat büszkén vállaló romaként válhassanak értelmiségiekké. Meg kellene teremteni a fórumait annak, hogy a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok egymással találkozhassanak, identitásukat erősíthessék, és érzékennyé váljanak a közösség problémáira. Magyarországon a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok számára létrehozott civil kezdeményezés, a ROMAVERSITAS Láthatatlan Kollégium több mint egy évtizede végez eredményes munkát. Egy ehhez hasonló modell kiterjesztését tervezzük uniós forrásokból a TÁMOP keretében: 3-4 egyetemi városban tervezzük hasonló láthatatlan kollégiumok létrehozásának támogatását. Kérem Önöket, ha módjukban áll, a III. workshop keretében ismerkedjenek meg e program tapasztalataival, és mérlegeljék hasonló programok indításának lehetőségét.

Kívánok Önöknek tartalmas, elkötelezett, és kreatív munkát erre a szemináriumra, és az ezt követő további munkához!

Magunknak pedig azt kívánom, hogy a Londoni nyilatkozatban megfogalmazott deklaráció valóban teljesülni tudjon egyszer, és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek, és a roma gyermekek tehetősebb/többségi társaikhoz hasonló arányban kerülhessenek a diploma közelébe.